

Lausunto

05.08.2024

Asia: VN/36258/2023

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi laeiksi Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetun lain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry kiittää mahdollisuudesta lausua luonnoksesta hallituksen esitykseksi laeiksi Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetun lain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta.

Nuorille tulee taata pääsy ammatilliseen kuntoutukseen

SOSTE pitää myönteisenä, että sairaus- tai vammadiagnoosia ei jatkossakaan edellytettäisi nuoren ammatillisen kuntoutuksen saamiseksi.

SOSTE ei kannata ammatillisen kuntoutuksen rajaamista aiempaa harvemmille nuorille. Nuotti-valmennus on todettu tulokselliseksi palveluksi. Nuotti-valmennuksen toteutumista koskenut tutkimus toi esille, että nuoren suunta oman paikan löytämiseksi yhteiskunnassa on alkanut valmennuksen avulla löytyä ehkä hyvinkin pienin askelin, mutta kestäväällä ja pitkäjänteisellä tavalla. Nuotti on esimerkki palvelusta, jossa yhteiskunnallisia resursseja ei käytetä byrokraattisesti monimutkaiseen ja lukuisia ammattilaisia työllistäviin prosesseihin. Tällaista palvelumuotoa tulisi pikemminkin suosia, kuin rajata nuoria palvelujen ulkopuolelle tai siirtää heitä jähmeämpien ja pitkällä aikavälillä kalliimmaksi tulevien palvelujen piiriin.

Kuntoutuksen tarkoituksenmukaisuuden arviointi jää monin paikoin epäselväksi ja monitulkintaiseksi. Lopputulos riippuukin siitä, miten lakia käytännössä tullaan Kelassa ohjeistamaan ja toteuttamaan.

Esityksen mukaan kuntoutuksen kohderyhmään eivät kuuluisi ne nuoret, jotka ovat vapaaehtoisesti koulutuksen ja työelämän ulkopuolella ja joilla koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olemiseen ei liity toimintakyvyn heikentymistä, esimerkiksi vapaaehtoisesti välivuotta pitävät nuoret. Tässä vapaaehtoisuuden määrittely voi olla veteen piirretty viiva. Lisäksi pidämme esimerkkinä vapaaehtoisesti välivuotta pitävistä nuorista epäonnistuneena. Termillä ei yleisesti tarkoiteta nuoria, jotka ovat kokonaan koulutuksen ja työelämän ulkopuolella. Välivuodella enemmänkin viitataan tauon pitämiseen opiskelupaikkojen välillä, ja välivuoden aikana nuoret yleisesti työskentelevät ennen opiskelupaikan löytämistä.

Laista poistettaisiin edellytys, että toimintakyvyn heikentyminen jollakin osa-alueella on riittävä toimintakyvyn olennaisen heikentymisen määrittelyssä. Jatkossa katsottaisiin, että vakuutetun toimintakyky olisi olennaisesti heikentynyt, jos toimintakyvyn heikentyminen rajoittaa hänen tulevaisuuden suunnitteluaan tai opiskelemaan tai työelämään pääsyään taikka estää häntä jatkamasta opintojaan. Toimintakyvyn heikentymistä arvioitaisiin kokonaisuutena toimintakyvyn eri osa-alueilla. Jos toimintakyvyn heikentyminen ilmenisi esimerkiksi ainoastaan arjen hallinnassa, nuori ei jatkossa kuuluisi nuoren ammatillisen kuntoutuksen kohderyhmään. SOSTE ei näe järkevänä esitettyä rajausta. Arjen hallinnan ongelmat ovat merkittävä este opintoihin ja työelämään kiinnittymisessä.

Tarkoituksenmukaisuutta arvioitaessa otettaisiin jatkossakin huomioon hakijan ajankohtaiset palvelutarpeet sekä hakijan saamat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut ja muut toimintakykyä, elämönhallintaa, opiskelua tai työllistymistä tukevat tai edistävät palvelut. Se, että nuori on sosiaali- ja/tai terveyspalvelujen piirissä ei tarkoita, etteikö hän voisi tarvita ammatillisen kuntoutuksen palveluita sosiaali- ja terveyspalvelujen rinnalla. Heikossa asemassa olevalla nuorella terveydelliset, sosiaaliset ja ammatilliset kysymykset nivoutuvat yhteen. Tarvitaan yhtäaikaista ja rinnakkain samaa tavoitetta kohti eteneviä palveluja.

Riskinä on, että Kelan harkinnan kiristyessä osa nuorista ei saa tarpeensa mukaista ammatillista kuntoutusta ja joutuvat näin palvelujen väliinputoajiksi. Väliinputoamisten ehkäisemiseksi on löydettävä toimivat käytännöt eri palveluja tuottavien viranomaisten yhteistyöllä.

SOSTE ei kannata kuntoutusrahaoikeuden rajaamista

SOSTE ei kannata esitystä, jonka mukaan nuoren osallistuminen ammatillisen kuntoutuksen valmennuksellisiin palveluihin (Nuotti-valmennus) ei enää pääsääntöisesti oikeuttaisi kuntoutusrahaan. Muutoksen seurauksena Nuotti-valmennukseen osallistuvien nuorten toimeentulo heikkenee ja he putoavat viimesijaisen toimeentulotuen tai vanhempien elatuksen varaan. Esitys on vastakkainen toimeentulotuen kokonaisuudistuksen tavoitteelle vähentää toimeentulotukea saavien määrää. Kuntoutusrahaoikeuden rajoittaminen haavoittuvassa asemassa olevilta nuorilta heikentää heidän perus- ja ihmisoikeuksiensa tosiasiallista toteutumista.

Kuntoutusrahan maksaminen ammatillisen kuntoutuksen ajalta on motivoinut nuoria hakeutumaan kuntoutukseen ja suorittamaan valmennuksen loppuun. Nyt riskinä on, että osa heistä jättäytyy palvelun ulkopuolelle tai keskeyttää sen, jolloin polku opintoihin ja työelämään ei avaudu tai se katkeaa. Monet ammatillista kuntoutusta saavat nuoret ovat vailla perusasteen jälkeistä koulutusta ja esitys uhkaa lisätä näiden nuorten määrää. SOSTE haluaa muistuttaa, että nuorten syrjäytymisestä aiheutuvat kustannukset yhteiskunnalle ovat merkittävät. Ammatillisessa kuntoutuksessa tavoitellut säästöt siirtyvät todennäköisesti kustannuksiksi hyvinvointialueille, jotka jo tällä hetkellä kamppailevat talousvaikeuksien kanssa.

SOSTEn haluaa muistuttaa, että ihmisen toimintakykyä vastaava etuus, joka mahdollistaa keskittymisen kuntoutumiseen toimeentulosta jatkuvan stressaamisen sijaan, tukee parhaiten opinto- ja työelämäpolulla eteenpäin pääsemistä. Kuntoutusraha on turvannut nuorten toimeentulon kuntoutuksen aikana, jolloin nuorella on ollut mahdollisuus keskittyä kuntoutusprosessiin. Huoli taloudellisesta tilanteesta uhkaa heikentää kuntoutustavoitteiden toteutumista. Esityksessä on todettu, että kuntoutusraha on pienentänyt nuorten syrjäytymisriskiä. Yhteiskunnan tulee ottaa kaikki keinot käyttöön nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi.

Oikeus työttömyysetuuteen säilyttävä ilman työnhakuvelvoitetta

Esityksessä perustellaan, että kuntoutusrahaoikeuden poistuminen kannustaisi nuoria ilmoittautumaan työttömäksi työnhakijaksi. Tämä mahdollistaisi nuorten pääsyn työvoimapalveluiden piiriin. Ammatilliseen kuntoutukseen pääsyn ehtona on ehdotuksen mukaisesti, että nuorella toimintakyky on olennaisesti heikentynyt ja se rajoittaa hänen tulevaisuuden suunnitteluun ja opiskelemaan tai työelämään pääsyään. Tällaisessa tilanteessa on ristiriitaista esittää, että näiden nuorten tulisi ilmoittautua työttömiksi työnhakijoiksi. Työttömien työnhakijoiden lähtökohtaisesti oletetaan olevan työkykyisiä ja pystyvän ottavan vastaan kokoaikatyötä.

Suomessa on jo lähtökohtaisesti suuri nk. tosiasiaa työkyvyttömien työttömien joukko, jonka tilanteeseen pyritään löytämään ratkaisuja sosiaaliturvakomiteassa. Tällä lakiesityksellä ollaan kasvattamassa tätä väärällä etuudella olevaa joukkoa. Lisäksi on huomioitava, että työttömyysturvan velvoitteet ja sanktiot voivat entisestäänkin vaikeuttaa nuorten tilannetta ja riskinä on, että valmennus keskeytyy. SOSTE esittää, että hallituksen esitykseen kirjataan, että Nuotti-valmennukseen osallistuminen on osa nuoren työllistymis- ja aktivointisuunnitelmaa ja oikeus työttömyysetuuteen säilyy ilman työnhakuvelvoitetta. Nuorella tulee olla mahdollisuus keskittyä kuntoutumiseen.

Perälähti Anne
SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry